

*Горан Николић**
Институт за европске студије, Београд

*Јелена Звездановић Лобанова***
Институт друштвених наука, Београд

ФОРМИРАЊЕ НОВЕ ГЛОБАЛНЕ ГЕОПОЛИТИЧКЕ И ГЕОЕКОНОМСКЕ РАВНОТЕЖЕ***

Сажетак

Док је у прошлости моћ држава била заснована на контроли копна или океана, данас је она дефинисана контролом токова људи, робе, новца и података, и конекција које токови истих креирају. Кључне области моћи п(остају): економија, технологија, потенцијал за долазеће климатске промене, људство, војска, здравствени капацитети и културна доминација.

Нова реалност дефинише глобалну привреду: (непријатељско) преузимање међународне економије од стране геополитике, иако главно бојно поље на коме се такмиче велике силе није војно, већ економско. У новонастућој гео-економској ери многе државе стављају економију у центар стратегије. Тржишна моћ у неким областима – као што су 5Г, полупроводници, ретке земље, квантно рачунарство и системи плаћања – је критична, као и контрола токова података и дигиталних услуга. Дошло је до драматичне промене у самој природи моћи и начинима на које се она мења и креће и у ери

* goranvnikolic@gmail.com

** jzvezdanovic@idn.org.rs)

*** Рад је написан у оквиру Програма истраживања Института за европске студије за 2022, као и у оквиру Програма истраживања Института друштвених наука за 2022. који су оба подржана од стране Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

која је дошла након пост-хладноратовеске, налазимо се у стању без формалног рата, али свакако не мира.

Кључне речи: глобалне силе, Кина, САД, технологија, геоекономија, геополитика.

УВОД

Док је савремени политички либерализам базиран на веровању да су одређена права и вредности универзалне, данашњи аранжман у коме он дејствује је пун тензија, интерно фрагментиран и асиметрично рањив. Стиче се утисак да ће либерални поредак да би опстао у било каквој форми, морати драматично да се промени (Cooley & Nexon, 2022). Ово веровање је појачано фактом да су не-западне силе порасле не само у економској и војној моћи, већ и у својој одлучности да зацртају независан курс.

Ипак, новонастајући свет није само повратак старим концептима. Наиме, за разлику од прошлих векова када је моћ држава била заснована на контроли копна или океана, данас је она дефинисана контролом токова људи, робе, новца и података, и конекција које токови истих креирају. Нова геополитичка мапа је консеквентно последица успешности великих сила да контролишу поменуте токове, односно терене моћи (или пак спрече конкуренте да ураде исто). Како је свет испресеца мрежама у којима су неке силе много важније од других, то истим даје повећане могућности за вршење утицаја. Кључне области моћи п(остају): економија, технологија, потенцијал за долазеће климатске промене, људство, војска, здравствени капацитети и културна доминација.

Чини се да су уз војни потенцијал и величину популације, најважне сфере економија и технологија. Индикативно је да у јавно декларисаној визији лидера Кине Кси Ђи Пинга, с Тајваном интегрисана земља стављена у ранг (или надмашује) САД у наредној деценији или најкасније 2049. Та визија предвиђа да би САД требало да се повуку са Пацифика како би заузеле своје ‘право место’ као атлантска сила (Economy, 2022).

Повезана са овим променама је пандемија. Наиме, скоро да ниједан догађај у 20. веку није нагласило потребу за глобалним и лидерством тако јасно као ширење КОВИД-19, који је показао имунитет на националне, културне, идеолошке и индивидуалне баријере; нападајући и богате и сиромашне, и јаке и слабе. Некада би у таквим околностима САД преузеле лидерство, користећи

своју моћ окупљања и своју неупоредиву економску, политичку и војну снагу да мобилишу ресурсе и подстакну међународне напоре у заједничком правцу (као након цунамија у југоисточној Азији, глобалне финансијске кризе, избијања еболе у источној Африци). Док је Вашингтон гледао навигацију кроз ове глобалне изазове као на игру позитивног исхода, то више није случај. Сада, многи амерички креатори политике виде координацију са Кином у вези са одговором на КОВИД-19 као надметање за глобално лидерство са нултим исходом, будући да такви напори, по њиховом мишљењу, дају легитимитет кинеском руководству. Као последица тога, две најмоћније земље света заглибљене су у наративном рату око узрока пандемије и расподеле кривице за глобалну штету коју она изазива, што ће довести до негативних исхода за обе државе (Hass & Dong, 2020).

С тим повезано, након почетка пандемије глобални бизнис се драматично разликује од онога што се могло очекивати само пре две деценије. Технолошке фирме чине четвртину глобалне берзе са САД и (све више) Кином, које заједно чине 76 од 100 највреднијих фирми на свету (европски број је пао са 41 у 2000. на тек 15 у 2021). Ако се упореди удео САД и Кине у светском БДП-у са њиховим учешћем у пословним активностима (дефинисаним као просек њиховог удела у глобалној капитализацији берзе, у приходима од јавних понуда, учешћа у финансирању ризичног капитала, *udelu u broju „unicorns-a“* или већих приватних *Startup-ова*, као и учешће у власништву над 100 највећих светских фирми), Америка чини 24% глобалног БДП-а, те двоструко виши удео пословне активности, али је Кина убедљиво друга са 18% светског БДП-а и 20% глобалне пословне активности (са ЕУ далеко иза, поред осталог и услед дужничке кризе 2010-2012). Од 19 компанија створених у протеклих 25 година које сада вреде више од 100 милијарди долара, девет је у Америци и осам у Кини. Фирме из поменуте две земље доминирају и у новим технологијама као што су *fintech* и електрични аутомобили, са огромним домаћим тржиштима које помажу фирмама да брзо постигну економију обима (ту су и дубока тржишта капитала, мреже ризичног капитала и врхунски универзитети). Ипак, недавна ерозија политичког консензуса у обе земље је један од разлога зашто би се ова доминација могла показати неодрживом. Наиме, Бајден жели да прошири мрежу социјалне сигурности, док се у Кини велике приватне фирме виде као претња моћи и друштвеној стабилности владајуће партије. То би могло убрзати већ добро утабан пут ка протекционизму и таргетираним индустријским политикама, са

свим ризицима за развој глобалне трговине и технолошке сарадње (The Economist, 2021).

Жан Фери (Jean Pisani-Ferry, 2021) сматра да од фамозне афере којим је Хуавеј (*Huawei*) практично уклоњен са западних тржишта до спора са AUKUS-ом, нова реалност потреса глобалну привреду: (непријатељско) преузимање међународне економије од стране геополитике. По њему, овај процес вероватно тек почиње, и изазов је научити како живети са њим. Наиме, иако економија и геополитика никада нису биле потпуно одвојене области, међународни економски односи су се 70 година обликовали по својим правилима, али је успон Кине те њено растуће ривалство са САД довело ову еру до краја.

НОВА ГЕОЕКОНОМСКА ЕРА

Главна бојно поље на коме се такмиче велике силе није војно (у коме доминантну моћ имају водеће нуклеарне силе: САД и Русија, те снажно-растућа, али и даље добро заостајућа Кина), већ економско. Економски домен је онај где, из геополитичких разлога, државе постављају услове за приступ свом тржишту и користе инструменте као што су тарифе, квоте и казне за неприхватање једнаких услова за све тржишне актере, заједно са алатима као што су контрола извоза, санкције и прописи о подацима (Hackenbroich, 2021).

У новој гео-економској ери многе државе стављају економију у центар стратегије. Трговински споразуми не само да стварају економску ефикасност, већ и повезују земље једне са другима кроз своје ланце вредности, истовремено омогућавајући диверзификацију од тржишта држава са којима имају лоше геополитичке односе. Анализа ланаца снабдевања помаже државама да идентификују тачке притиска (*'choke points'*) које могу користити против својих ривала. Економске претње влада могу да промене понашање другог актера. Чак и политике централне банке сада имају значајне геополитичке последице. Најуспешнији играчи комбинују ове алате са мерама као што су развојна сарадња, подстицање учење свог језика, распоређивање војске или кампање дезинформисања – све усмерене ка стицању стратешке премоћи над другима.

Тржишна моћ у неким областима – као што су 5Г, полупроводници, ретке земље, квантно рачунарство и системи плаћања – је критична, као и контрола токова података и дигиталних услуга. Прекогранични токови података порасли су за отприлике 112

пута од 2008. до 2020. Пандемија је повећала и е-трговину (према *UNCTAD*-у, између 2018. и 2020. малопродаја на мрежи је скочила са 1060 милијарди долара на 1414 милијарди долара у Кини, те са 520 милијарди долара на 792 милијарде долара у САД).

Компаније које остварују конкурентску предност прикупљањем, анализом и искоришћавањем података заузеле су водеће позиције на тржиштима широм света (подаци су извор економске моћи, а сада и политичке моћи). Власништво и контрола токова података постали су примарни домен америчко-кинеског надметања за економску и геополитичку супериорност – што показује, на пример, борба две земље око 5Г технологије. Приступ подацима (и способност да се другима ускрати приступ подацима) постали су кључне варијабле моћи, док недостатак глобалног управљања токовима података ствара акутни ризик од спорова око њих.

Пет кључних области у којима Кина и САД воде технолошки хладни рат и које дефинишу капацитете земаља да делују су: вештачка интелигенција, рачунарство у облаку (*cloud computing*), полупроводници, 5Г и мобилна опрема и квантна технологија. У сваком од ових домена у следећој деценији ће Кина вероватно направити значајан напредак који ће јој помоћи да ухвати корак са САД (док ЕУ то не успева). САД имају интерес да успоре раст кинеских компанија у овим областима. За Кину је велики проблем заостајање у производњи полупроводника: док кинеске фабрике производе само 7% полупроводника, америчке компаније (као што су *Intel*, *Kualcomm*, *Broadcom* или *Texas Instruments*) чине 55% глобалног тржишта за ову критичну технолошку компоненту, (јапанске и европске фирме учествују са 5% односно 7% а јужнокорејске и тајванске компаније чине 21%, односно 6%, тржишта чипова). Чињеница да су полупроводници “*choke points*” за Кину објашњава зашто САД настоје да ограниче извоз ове критичне робе свом кинеском ривалу и зашто је Тајван постао тако кључно технолошко бојно поље.

Међутим, тржишна капитализација, по којој предњаче САД, није цела прича, јер у ствари, крије чињеницу да Кина предњачи у области вештачке интелигенције, машинског учења и сајбер-способности. Кина је постала највећи светски инвеститор у технологију: 2020. њене инвестиције у истраживање и развој достигле су рекордних 378 милијарди долара (или 2,4% БДП-а земље). Ове огромне инвестиције стављају Пекинг на прави пут да

постане светски лидер у машинском учењу, технологији са највећим потенцијалом да изазове значајне економске и војне поремећаје.

ПРИСТУП НОВИМ ТЕХНОЛОГИЈАМА КАО КРИТИЧАН ЕЛЕМЕНТ СУВЕРЕНИТЕТА И РИЗИК ТЕХНОЛОШКОГ РАЗДВАЈАЊА

Технологија обликује геополитику – доносећи не само напредак већ и моћ онима који њоме диригују. Све технолошке револуције (и иновације) довеле су до дубоке асиметрије моћи и неједнакости пре него што су биле распрострањене широм света. Дигитална технолошка револуција личи на претходне по свом дубоком локалном и глобалном утицају.

Кина и САД су схватиле да приступ новим технологијама може бити критичан за њихов суверенитет, што их је подстакло да се упусте у жестоку конкуренцију како би развили своје технолошке способности (велике силе поново размишљају о сферама утицаја и покушавају да привуку што више држава у своје технолошке еко-системе). Оружавање међуповезаности технологије и информација довело је до жестоких спорова око критичне дигиталне инфраструктуре (као што су 5Г и подморски каблови), сировина (као што су ‘ретке земље’) и индустрије (као што су вештачка интелигенција или полупроводници), као и контрола токова и складиштење података и дефинисање стандарда за нове технологије. Евидентна је технолошка конкуренција у операцијама утицаја, кампањама дезинформација и сајбер-нападима које државе користе да воде хибридне ратове једна против друге. Технолошку револуцију, која се извесно наставља, обликоваће не само тржишна логика, економски актери и мултилатералне институције, већ и национална безбедност и геополитички интереси влада.

Делимично повезано са пандемијом, те посебно са растућим „технолошким тензијама“ између САД и Кине, већ неколико година дешавају се огромне трансформације у домену технологије које потресају темеље света. С тим у вези, приступ држава се потпуно променио и сада са технологијом владе враћају суверенитет, на неки начин делећи свет (тако да не постоји више један центар моћи или један систем за сваку државу). У једном од сценарија, свет би могао постати подељен, са новим „мини империјама“ и „блоковима“, који ће се такмичити око технологије. Имајући то у виду, Prakash (RIA, 2021) потенцира пример Индије, где су се стари страхови од „колонијализма” вратили кроз технологију, која је

одбацила Facebook Basics – услугу за повезивање људи на интернет који контролише Facebook – јер није желела да страна технолошка компанија контролише интернет за стотине милиона Индијаца. Овај аутор сматра да ће последично свака политичка и економска идеологија, од капитализма до конзервативизма, бити редизајнирана. Он сматра да је мало вероватно да ће капитализам „пропасти“, али начин на који Запад практикује и извози своју идеологију и културу у свет ће се променити. Концепт „вертикални свет“, термин којим поменути експерт дефинише ново стање, је у суштини начин на који нације (и предузећа) користе технологију да изграде своје територије и држе свет на дохват руке, који уместо да буде отворен и приступачан, као што је био деценијама, сада је пун зидова и препрека заснованих на технологији. По њему, ово је нови статус кво за цело човечанство, са технологијом која у суштини почиње да „раздваја земље“. Технологије, од 5Г до рачунарства у облаку, стоје у основи вертикалног (подељеног) света, што је у супротности са оним у шта се веровало деценијама — да ће технологија приближити свет. „Lokaut 5G“ кинеских фирми као што су *Huawei* или *ZTE* са западних тржишта су заправо знакови да се постављају баријере широм света. Ако само десетак држава, делујући вертикално, може да створи такав глобални поремећај, онда се може замислити шта би се догодило када би 50 земаља донело „вертикалне одлуке“. Додатно, не постоје утврђени принципи који би водили глобално управљање у вертикалном свету, а нове институције засноване на технологији само делимично функционишу. Нпр. Британија је створила „D10“ да постави глобална правила за 5Г, али се D10 састоји од само десет држава (поставља се питање да ли ће се D10 такмичити са АСЕАН-ом или Евроазијском економском унијом за вођење глобалног управљања око 5Г а одговор је да ће земље вероватно морати да „изаберу страну“).¹

1 Велике *tech* компаније попут *Facebook-a* и *Google-a* прошириле су се широм света, превазилазећи границе и нудећи своје услуге милијардама људи. Сада, међутим, у вертикалном свету, велика технологија је ограничена границама. На пример, у Русији више десетина великих страних технолошких фирми морају да оснују локалну руску компанију и да се придржавају локалних руских закона. Све подморске интернет каблове који се граде, повезујући САД са Азијом или Европу са Африком, граде компаније попут *Facebook-a*, *Huawei-a* или *SoftBank-a*. Парадокс је да је данас *Big Tech* приморан да се суочава са границама. Технологија омогућава земљама да раде ствари које раније нису могле, укључујући и да не зависе од глобалних система и платформи. Пример Сенегала, који премешта све државне податке са страних сервера на локалне сервере (које је направила Кина) да би се постигао „дигитални суверенитет“, је индикативан (RIA, 2021).

Јасно је да би са политичким притисцима и пандемијом који гурају многе земље (посебно САД) да воде националистичке политике, ера глобализације могла бити замењена пост-пандемијском епохом обликованом повећаном забринутошћу за националну безбедност и контролу граница. Ово није добро за Кину, којој одговара глобална економска отвореност и која је због тога пуно радила на усклађивању својих економских и трговинских активности са међународним правилима и нормама. С тим повезано, ситуација у којој се Кина враћа државно управљаној економији и само-изолацији је нереална, а повећана улога државе у економији је само одговор на променљиво, некад и непријатељско, спољашње окружење.

ВОЈНИ И ПОПУЛАЦИОНИ КАПАЦИТЕТИ КАО ДЕТЕРМИНАНТЕ ГЕОПОЛИТИКЕ

Вековима се војна моћ сматрала примарним извором моћи државе, али се пред крај Хладног рата чинило да економска снага преузима примат. У последње две деценије војни расходи на глобалном нивоу су опет у сталном порасту, достижући 2020. (према Стокхолмском међународном институту за истраживање мира), скоро 2000 милијарди долара (од тога, амерички војни расходи чинили око 39%, док су војни расходи Кине снажно порасли последњих година достижући 193 милијарде долара или трећину америчких). Данас девет држава има нуклеарно оружје, али више од 90% од око 13080 нуклеарних бојевих глава припада Русији или САД. Нуклеарни капацитети су критичан елемент одвраћања потенцијалног агресора. Технолошки развој који се огледа у дроновима са војном наменом, сајбер шпијунажом и вештачком интелигенцијом могу променити војну равнотежу, и то не само кроз њихово поседовање, већ и кроз стратегије за њихово коришћење. Иако је мало вероватно да ће данашња генерација дроне бити одлучујући фактор у пуном војном сукобу, они могу значајно да појачају ваздушну моћ држава, а неке државе, попут Кине и Турске, у последњих неколико година уложе значајна средства у њихов развој.

Кинески напредак у технологији пројектила, нуклеарном наоружању и вештачкој интелигенцији изазвао је озбиљну забринутост међу многим западним посматрачима, који верују да је у току темељно мењање глобалне равнотеже војних сила. Министарство одбране САД предвиђа да ће Кина учетворостручити

сопствени нуклеарни арсенал до краја ове деценије, достижући најмање хиљаду бојевих глава до 2030, тврдњу коју су кинески државни медији назвали су ову тврдњу „неоснованом и пристрасном спекулацијом”, додавши да се нуклеарна снага одржава на „минималном нивоу”, посебно у односу на 5500 америчких нуклеарних бојевих глава. Западни извори додају да Кина све више развија хиперосничне ракете путују најмање пет пута брже од брзине звука и које противваздушна одбрана веома тешко може открити у лету.

Амерички војни примат ће вероватно бити одржан у наредне две деценије услед високе потрошње за одбрану, милитарних савеза, нуклеарног оружја, прекоморских база, ратног и другог војног искуства, као и услед независне одбрамбене индустрије. Међутим, Русија са својим новим нуклеарним потенцијалном и стратегијом успева да асиметрично изазива САД, док Кина, која постаје лидер у сајбер-моћи, војним сателитима и војној технологији има највећи потенцијал да буде сила број један у даљој будућности (Franke, 2021).

Бројна популација је темељ државне моћи и капацитета. Велика популација сама по себи не чини државу великом силом, али је у савременом свету практично немогуће постићи и одржати статус велике силе без ње. Иако је технологија смањила, па чак и потиснула потребу за људским радом у бројним доменима, људски капитал је и даље круцијална детерминанта индустријских и војних способности државе, као и њеног престижа и положаја у међународном систему. Додатно, земље са великим бројем емиграната, посебно Кина и Индија, могу да остваре политички утицај преко својих дијаспора (на које се могу ослањати као на инструменте меке моћи и јавне дипломатије), док и са релативно малим подстицајима могу привући своје високо образоване или богате сународнике да се врате и допринесу развоју земље. С друге стране, богате државе које имају старију популацију и којима су потребни радна снага и таленти ће настојати да привуку мигранте који одговарају њиховим економским потребама (Adamson & Greenhill, 2021).

Стратегија двоструке циркулације, најављена у кинеским средњорочним плану с тим повезано наглашава ослањање на огромну популацију земље. Поред тога, Пекинг планира да улаже велика средства у најсавременије секторе, као што су вештачка интелигенција и полупроводници, и да ради на постизању самодовољности у основним технологијама. И поред овога, ситуација у којој се Кина враћа државно управљаној економији и

само-изолацији је нереална. Повећану улогу државе у економији је само одговор на променљиво, некад и непријатељско, спољашње окружење (иако би се то вероватно догодило чак и да кинеско-амерички односи нису се погоршали, захваљујући огромној популацији Кине).

Препознајући потенцијал сопственог огромног унутрашњег тржишта (већа популација, поред осталог, подразумева више талената и већи принос за иновације), Пекинг већ дуго покушава да повећа домаћу потражњу као вид заштите од спољних промена. На Западу често помињани негативни ефекти пада фертилитета у Кини ће се реперкутовати тек за 20 година, а демографија овој земљи данас даје значајну предност у односу на САД у смислу људског капитала (ипак, питање је да ли ће се демографски фактор нужно рефлектовати на односе моћи, будући да је Француска периоду 16-18. век. била најмногољуднија европска држава, а све плодове убрала је Британија; има још таквих примера: Венеција спрам Византије, Шпанија спрам Француске у 16. веку, Јапан спрам Кине у првој половини 20. века). У најгорем сценарију раздвајања, који је лош за обе државе и који треба избећи, две највеће светске економије ће на крају доминирати сопственим системима снабдевања технологијом, свака са својим правилима и стандардима (Jun, 2021).

Оно што је парадоксално да евентуално напуштање глобализације од стране САД повећава предност Кине. Наиме, у свету ограничене трговине и миграција између земаља, земље са великом популацијом могу имаити више могућности за повећање БДП-а кроз унутрашњу трговину и специјализацију. Референтно истраживање (Desmet, Nagy & Rossi-Hansberg, 2018) показује да би потпуна либерализација миграције снажно повећала глобални БДП (126%), док би ефекте делимичних либерализација, који су реалистични, такође снажни. Консеквентно, ако баријере за миграције порасту довољно високо, многољудске земље ће надмашити мање земље у иновацијама, чак и ако су оне богатије. Будући да је дугорочни раст вођен побољшањима у технологији, ово се претвара у велику економску предност за земље са већом популацијом. Тако са тренутним ограничењима, добијамо преокрет у продуктивности, при чему многи данашњи региони високе густине и ниске продуктивности у подсахарској Африци, Јужној Азији и Источној Азији постају региони високе густине и високе продуктивности, а Северна Америка и Европа заостају. Једна од кључних детерминанти ових образаца је корелација између БДП-а по глави становника и густине насељености посматрано у јако дугом

року (то је зато што се људи селе у продуктивнија подручја, а зато што гушће локације постају продуктивније током времена будући да је улагање у локалне технологије у густим подручјима генерално исплативије), иако је данас та корелација негативна. Студија показује да када се ублаже ограничења миграције, Европа и источне области САД остварује велике бенефите остајући најразвијенији делови света. Све ово указује да је успех Америке добрим делом последица миграција и глобализације, те колико је самопоражавајуће окретање САД ка себи.

ЕФЕКАТ КЛИМАТСКИХ ПРОМЕНА, ПАНДЕМИЈЕ КОВИД 19 И ПРОМЕЊЕНОГ КУЛТУРНОГ ОБАСЦА НА ГЕОПОЛИТИКУ МОЋИ

Интересантно је да и климатске промене, односно консеквентни прелазак са економије засноване на угљенику мењају глобалну динамику моћи. Наиме, велики део преосталих ресурса нафте, гаса и угља постаће скоро бескорисна имовина – са потенцијално разорним последицама по главне извознике (краткорочно, највећи губитници су произвођачи са високим трошковима као што су САД и Канада, али ће и за чак и најјефтиније произвођаче у ОПЕК-у експлоатација фосилних горива постати економски неодржива). У исто време, низ суперсила у производњи обновљиве енергије се појављује кроз брзе инвестиције и иновације у областима складиштења угљеника, развоју батерија, те напредних нуклеарних технологија (Кина и САД), као и производње зеленог водоника и батерија (ЕУ и Кина).

Пандемија Ковид-19 је здравствени терен претворила у геополитичко бојно поље, како су владе широм света ушле у жестоку конкуренцију за медицинску робу која би могла да им помогне да смање стопе болести и омогуће да се економска активност врати у нормалу. Кина доминира у производњи личне заштитне опреме и – заједно са Индијом, ЕУ и САД – игра водећу улогу у производњи фармацеутских производа, стварајући зависност код других држава. Пре пандемије, ЕУ је била највећи светски произвођач вакцина, док је сада Кина јасан лидер – не само по производњи већ и по извозу. Ипак, нижа ефикасност кинеских вакцина и низак ниво производње вакцина у Русији ограничили су њихову употребу као инструмента меке моћи.

Када је у питању „мека моћ“, односно њена будућност, сведочимо новим трендовима који мењају односе моћи на овом

терену. Евидентно је ново расположење „културне деколонизације“ – које замењује универзализам хладног рата и „краја историје“. Развој успешних алтернатива америчкој поп култури и Холивуду – као што су К-поп, Боливуд и турске сапунице – одражава дубљи тренд ка национализму и настојањима да се „врати контрола“ (истина, питање је колико је то све алтернатива, ако се зна чији су савезници поменуте државе и колики су домети тих процеса ван неког историјског круга утицаја и цивилизацијске припадности). Ово води ка мултиполарном свету идеја у коме ће сваки универзалистички пројекат вероватно изазвати још моћнију реакцију. Силе као што је Кина, са меркантилистичким, а не мисионарским погледом, сада су у бољем положају да напредују од оних (западних) са мисијама просветитељства да трансформишу свет. Данас мали број људи мисли да је свет јасно подељен између слободних и нелибералних земаља, при чему прве имају боље резултате од других. То је заслуга и Доналда Трампа, али пре свега јер нема јасних индикација да демократије надмашују аутократије у економском расту или у одговору на Ковид-19. Према Krastev-у и Leonard-у (2021), индикативан је и прелазак са ослањања на моћ примера (као извора меке моћи) на искоришћавање рањивости других система, где они потенцијару наводне примере Русије и Кине, које су постале веште у хаковању либералних демократија и искоришћавању отворености њихових система да би их поткопале изнутра. Интересантно је да геополитичко надметање може бити најдраматичније у области културе, где фабрике “фејк” (*fake*) вести, мешање у изборе и дубока лажна технологија имају потенцијал да сруше веру у политику и искористе тензије у већ поларизованим друштвима.

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Тренд који се испољио током последњих више него десет година, а и током 2021, био је колизија либералне развојне парадигме са опадањем западног политичког утицаја. Последишно померање економског и политичког центра гравитације у азијско-пацифички регион, доводи многе важне земље Запада у стратешку дезоријентацију (Sushentsov, 2022). Како су САД преоптерећен хегемон, са стратегијом одбране која је изашла из равнотеже са спољном политиком коју подржава, Бајден је преузео дужност у нади да ће смањити тензије у областима од секундарног значаја како би се САД могле директно фокусирати на проблем који је најважнији: Кину (Brands, 2022). Колико ће то у томе успети тешко

је рећи, али да су изазови с којима се сучава велики нема сумње. У том контексту посматрање другог највећег ривала као силе која је пред сломом је чини се погрешно. Наиме, Москва је успешно интервенисала у сиријском рату, инфилтрирала се у политичку кризу у Венецуели и грађански рат у Либији, док је својом меком моћи преко глобалних телевизија успела да ојача алтернативне наративе супротне оном који афирмише Вашингтон. Па ипак, и даље постоји перцепција Русије као папирног тигра. Наиме, упркос смањењу руске популације и њене економије која зависи од ресурса, није од толиког значаја за Кремљ као што многи у Вашингтону претпостављају. Уместо да гледају на Русију као на сила у опадању, амерички лидери би требало да је виде као перзистентну силу, став је све више америчких експерата (Kofman & Kendall-Taylor, 2021). Ово посебно имајући у виду јачање кинеско-руских односа, чију стабилност Бордачев (који однос две државе посматра као *de facto* савез) види као најчвршћу основу политике моћи у региону (Bordachev, 2022)

У три деценије од завршетка Хладног рата, глобални лидери су интегрисали светску економију, транспорт и комуникације, рушећи границе у нади да ће рат учинити немогућим. Чинећи то, они су несвесно створили огроман арсенал оружја за нове врсте сукоба и мотивацију за наставак борбе. Данас посматрамо растуће конфликте на свим нивоима, од појединаца на друштвеним медијима па све до националних држава. Неспособност САД и Кине да сарађују на глобалним питањима (као што су климатске промене или одговор на пандемију), те рушење разлике између рата и мира (прекоморске трупе су замењене санкцијама, сајбер-ратом и претњом од великих токова миграната) указује да је глобализација прекршила своје основно обећање да ће планету учинити сигурнијом и просперитетнијом. Доскорашњи глобални поредак у свету глобализације био је на неки начин симболички одсликан утицајем Г7 (седам напредних економија: САД, Канада, Јапан, Велика Британија, Италија, Француска, Немачка). Нови Атлас моћи може се асоцирати са светом којим доминира другачија група великих сила – од којих свака има своје циљеве. У том ‘новом свету’, велика сила може да изгради свој утицај кроз способност да дефинише прописе и поставља стандарде, кроз контролу над финансијским или енергетским токовима, кроз капацитет да утиче на политичке процесе (чак корумпирајући политичке лидере), или чак своју способност да изгради платформе друштвених медија или поставља стандарде интернет претраживача (Leonard, 2021).

Сходно напред наведеном, чини се да је идеја о либералном међународном поретку цементираног економском глобализацијом и интернетом, којим управљају либералне демократије и капитализам слободног тржишта, пропала. Дебакли који су уследили након инвазије Ирака 2003. и Велике Рецесије 2008-09, те Трампово огољивање агресивне спољне политике САД, озбиљно су нарушили кредибилитет Америке као међународног гаранта економске и војне безбедности. Додатно, изазови “демократији”, те америчком лидерству, долазе и од скорашњих не-либералних промена у Бразилу и Индији, те државних удара у Мјанмару и Судану. Све то указује да ће дуга историја гласног залагања Вашингтона за демократију у принципу, али компромиса са демократијом у пракси, ће по свему судећи морати да се интензивира (Brown & Carothers, 2022).

Како то види већ цитирани Леонард, дошло је до драматичне промене у самој природи моћи и начинима на које се она мења и креће. У ери која је дошла након пост-хладноратовске, налазимо се у стању без формалног рата, али свакако не мира.

РЕФЕРЕНЦЕ

- Adamson, Fiona & Greenhill, Kelly (2021). “People (The Power Atlas)”, *ECFR*, december 2021. <https://ecfr.eu/special/power-atlas/people/>
- Bordachev, Timofei (2022). Asia and Eurasia in a Multipolar World; Valdai Club, 11.1.2022. <https://valdaiclub.com/a/highlights/asia-and-eurasia-in-a-multipolar-world/>
- Brands, Hal (2022). The Overstretched Superpower, *Foreign Affairs*, January 18, 2022, <https://www.foreignaffairs.com/articles/china/2022-01-18/overstretched-superpower>
- Brown, Frances Z. & Carothers, Thomas (2022). “Democracy Talk Is Cheap”; *Foreign Affairs*, January 10, 2022. <https://www.foreignaffairs.com/articles/world/2022-01-10/democracy-talk-cheap>
- Cooley Alexander, & Daniel H. Nexon (2022). “The Real Crisis of Global Order: Illiberalism on the Rise”. *Foreign Affairs*, Jan/Feb2022, Vol. 101, Issue 1
- Economy, Elizabeth (2022). Xi Jinping’s New World Order: Can China Remake the International System? *Foreign Affairs*, 00157120, Jan/Feb2022, Vol. 101, Issue 1
- Franke, Ulrike (2021). Military (The Power Atlas); <https://ecfr.eu/special/power-atlas/military/>

- Hackenbroich, Jonathan (2021). Economics (The Power Atlas); *ECFR*, december 2021. <https://ecfr.eu/special/power-atlas/economics/>
- Hass, Ryan & Kevin, Dong (2020). The US, China and Asia after the pandemic: more, not less, tension; Brookings April 1, 2020; <https://www.brookings.edu/blog/order-from-chaos/2020/04/01/the-us-china-and-asia-after-the-pandemic-more-not-less-tension/>
- Jun, Zhang (2021). Why China Continues to Rise, Dec 17, 2021; https://www.project-syndicate.org/commentary/china-technological-development-despite-international-hostility-by-zhang-jun-2021-12?a_la=english&a
- Klaus Desmet, Dávid Krisztián Nagy, and Esteban Rossi-Hansberg (2018). The Geography of Development; *Journal of Political Economy*, Volume 126, Number 3. <https://www.journals.uchicago.edu/doi/pdf/10.1086/697084>
- Kofman, Michael & Kendall, Andrea (2021). The Myth of Russian Decline; -Taylor; *Foreign Affairs*, November/December 2021
- Krastev, Ivan & Leonard, Mark (2021). Culture (The Power Atlas); <https://ecfr.eu/special/power-atlas/culture/>
- Leonard, Mark (2021). *The Age of Unpeace - How Connectivity Causes Conflict*; Bantam Press; London, 2021. (1–240).
- Leonard, Mark (2021b). The Power Atlas – Introduction (December 2021); <https://ecfr.eu/special/power-atlas/#introduction>
- Pisani-Ferry, Jean (2021). The Geopolitical Conquest of Economics; Project-Syndicate, Sep 30, 2021; <https://www.project-syndicate.org/commentary/geopolitics-is-trumping-economics-by-jean-pisani-ferry-2021-09>
- RIA (2021). The Vertical World: An Interview with Abishur Prakash; RIA, December 29, 2021; Abishur Prakash <https://russiancouncil.ru/en/analytics-and-comments/interview/the-vertical-world-an-interview-with-abishur-prakash/>
- Sushentsov, Andrey (2022). The Crumbling of the World Order and Its Friends: Results of 2021; Valdai Club, 11.01.2022; <https://valdaiclub.com/a/highlights/the-crumbling-of-the-world-order-and-its-friends/>
- The Economist (2021). The new geopolitics of global business, *The Economist*, Jun 5th 2021, <https://www.economist.com/leaders/2021/06/05/the-new-geopolitics-of-global-business>

**Nikolic Goran
Jelena Zvezdanovic Lobanova**

**FORMATION OF A NEW GLOBAL GEOPOLITICAL AND
GEOECONOMIC BALANCE**

Resume

While in the past the power of states was based on the control of land or oceans, today it is defined by controlling the flow of people, goods, money and data, and the connections that these flows create. The new geopolitical map is a consequence of the success of the great powers in controlling the mentioned terrains of power. Key areas of power are: economy, technology, potential for future climate change, population, military, health capabilities, and cultural dominance. Along the military potential and the size of the population, the most important spheres are economics and technology. In this regard, global business is increasingly made up of companies based in China, where, together with the US, as many as 76 of the 100 the world's most valuable companies are located. If we compare the share of the US and China in world GDP with their share in business activities, America accounts for 24% of global GDP and 48% of global business activity, with China being convincingly second with 18% of world GDP and a fifth of global business activities. Firms from the two countries also dominate new technologies such as fintech and electric cars, with huge domestic markets helping those companies in achieving economies of scale.

The new reality seems to define the global economy: the (hostile) takeover of the international economy by geopolitics, although the main battlefield on which the great powers compete is not military, but economic. In the emerging geo-economic era, many countries are putting the economy at the center of their strategy. Market power in some areas - such as 5G, semiconductors, rare earths, quantum computing and payment systems - is critical, as is control of data flows and digital services.

While the former global order was in some ways symbolically reflected by the influence of the G7, the new atlas of power can be associated with a world dominated by a different group of great powers, with China moving towards a pedestal. In this "new world", a great power can build its influence through the ability to define regulations and set standards, via control over financial or energy flows, through the ability to influence political processes, or even its capability to build

social media platforms or sets search engine standards. There has been a dramatic change in the very nature of power and the ways in which it changes and moves. Consequently, in the post-Cold War era, we are in a state without a formal war, but certainly not peace.

Keywords: Global Powers, China, the US, Technology, Geoeconomics, Geopolitics.

* Овај рад је примљен 10. октобра 2021. године, а прихваћен на састанку Редакције 25. марта 2022. године.